

כשחברה מתחילה לדמיין עתיד אחר

מתי וכיצד מבשילים התנאים לשינוי בסכסוכים ממושכים?

המחקר על סכסוכים עקובים מדם, ארוכים ועיקשים שהצליחו לייצר מציאות אחרת מצביע על **דפוס עקבי**: המעבר ממצב של לחימה מתמשכת למוכנות לשינוי מהותי אינו מתחיל בשולחן הדיונים – אלא בתודעה.

מתי מעבר כזה מתרחש? כשנוצר מסגור חדש בשיח ובתפיסות, אל מול הזדמנויות חדשות

יש מוצא?

WHY IT WORKED

בדרך זה מוצגות תובנות ממחקר עומק בינלאומי אשר בחן סכסוכים שיש להם מאפיינים שחלקם דומים לסכסוך המקומי (סכסוך ממושך, בעל מאפיינים אתנו-לאומיים, שיש בו מימד של א-סימטריה בין הצדדים) בכדי לזהות את המרכיבים שהצליחו בסופו של דבר להביא להפסקת האלימות ולעיתיד טוב יותר. על אף שהסכסוך המקומי שלנו הוא ללא ספק ייחודי מאד, סבוכ מאד, מורכב ושונה, אנו מאמינים שניתן ללמוד מסכסוכים אחרים בעולם – גם אם אינם זהים לסכסוך שלנו ומזמינים אתכם למסע למידה שאולי יהיה בו בכדי לאתר מקורות להשראה וחשיבה מעשית שונה.

עוד על המחקר

www.tema.org.il
research@tema.org.il

מה התוצאה?
מתגבשת מוכנות
לקידום עתיד אחר

1 תפיסת מבוי סתום כואב

במקרים של שנים עם לחימה מאומצת ללא הכרעות חד משמעיות יש נקודת מיצוי בה כל צד תופס, בדרכו, **שניצחון מוחלט בכלים הנוכחיים כבר אינו בהישג יד ושמחירי המלחמה גבוהים וכואבים**. התפיסה שהמשך לחימה בכלים צבאיים בלבד לא תוביל לעתיד הרצוי, מובילה לצורך לחפש אפשרויות אחרות ומדגישה שימוש בכלים של דיפלומטיה, בריתות חדשות, מדינאות אזורית וכולי.

מחירים גבוהים וכואבים: כמו כאב פיזי ונפשי, אלימות, שכול, פוסט טראומה, מחירים כלכליים, חברתיים ובינלאומיים כתוצאה מהמלחמה/סכסוך.

חשוב להדגיש, לא מדובר במצב עובדתי, אלא באופן בו נתפסת המציאות בקרב הצדדים בסכסוך. השקפות עולם שונות מובילות לפרשנויות והבנות שונות של המצב ומחיריו. כך שתיתכן הכלה גם של מחירים מאד גבוהים בקרב קבוצות מסוימות, כל עוד הכרעה צבאית נתפסת בעיניהן כאפשרית.

2 הופעת אפשרות ריאלית ליציאה

עצם ההכרה במבוי סתום אינה מספיקה. בנוסף, יש צורך בדרך יציאה חדשה ממנו שתתפס בעיני הצדדים כנתיב אפשרי לשינוי המציאות. **נתיב יציאה**: שינוי ביחסים הבינלאומיים, שינוי הנהגה באחד הצדדים, הצעה חדשה ויצירתית, שינוי במערך הכוחות וכדומה.

בעקבות השינוי התפיסתי וההזדמנות החדשה נוצרת מוכנות להתדיינות עם האויב, שלא נובעת בהכרח מתפיסות הומניות או משאיפה למציאת צדק לשני הצדדים, אלא מהכרה ריאליסטית של מציאות בה אין ברירה אלא **לחתור לשינוי בכלים נוספים** שאינם צבאיים.

3 אופטימיות זהירה ומוטיבציה גבוהה

כדי שיווצר השינוי נדרש גם "דלק" להניע אותו. **אופטימיות זהירה של ההנהגה והציבור** שיש סיכוי ממשי שניתן לייצר שינוי במציאות המדממת, ותחושת דחיפות לקדם את השינוי. כאשר קיימת רק תחושת מיצוי ללא תקווה – נוצר ייאוש. השילוב בין מוטיבציה גבוהה לשינוי, לבין אמונה זהירה בהתכונות יוצר מוכנות מיטבית.

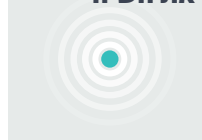
כוחו של דמיון העתיד – ממצא מרכזי במחקר מסביר כי האופן שבו קהילות מדמינות את עתידן בתוך מציאות מדממת מהווה אלמנט מהותי בקידום שינוי. כאשר מתפתחת אופטימיות, גם אם זהירה, בנוגע למה עשוי העתיד להכיל, הדיון הציבורי משתנה. השאלה עוברת מ"מי ינצח?" ל"איזה עתיד אנו מבקשים לבנות?" דמיון עתיד אחר הוא לא נאיביות, הוא תנאי קוגניטיבי ורגשי ליציאה ממציאות מדממת ממושכת.

מי מייצר את השינוי?

הנהגה קיימת, הנהגה חדשה, מומחים (אנשי צבא, אקדמאים וכדומה), מנהיגי קהילות, אנשי דת, אנשי תקשורת, לובי של מובילי תעשייה, מובילי דעה, מובילי חברה אזרחית, משפיעני תרבות ועוד.

בסכסוכים ממושכים, דפוסי חשיבה ונרטיבים מתקבעים לא רק דרך הנהגה פוליטית אלא גם במנגנוני חברה- בתקשורת, במערכת החינוך, בקהילות דתיות ואזרחיות, ובשיח היומיומי. **בשלות לשינוי מתרחשת כשחוקנים בעלי השפעה על השיח הציבורי מתחילים להציע מסגור חדש של המציאות.**

אנשים בעלי השפעה משנים את השיח

בשלות מגיעה ומתבטאת בדרכים שונות, הנה כמה דוגמאות:

דרום אפריקה

בשלות דרך שינוי הנהגה והכרה שהשיטה הנוכחית מקדמת עתיד קטסטרופלי.

לאחר שנים של אלימות פנימית, בידוד בינלאומי ולחץ כלכלי כבד, ההנהגה השלטת הבינה שהמשך המציאות הקיימת יוביל לקריסה של המדינה. במקביל, תנועת ההתנגדות הבינה שהמשך המאבק המזוין לא יכריע את המערכת והתקבלה ההחלטה לעבור למאבק בכלים פוליטיים, אשר היוותה נתיב יציאה מהמציאות של מבוי סתום. הבשלות כאן נולדה מהכרה רציונלית משני הצדדים - המשך העימות מסכן את עתיד המדינה כולה ויש לפנות לשינוי, אחרת המדינה עלולה לקרוס.

צפון אירלנד

בשלות שהתפתחה לאט בתוך מציאות של מבוי סתום ממושך, דרך שינוי שיח של הכרעה לשיח להסדרה.

השינוי לא הגיע ביום אחד, עשרות שנות אלימות בהן אף צד לא קרס וויתר הובילו לשחיקת החברה. בהדרגה, התגבשה הבנה בחברה האזרחית על מגבלות הכוח ודיון על חיפוש עתיד אופטימי אחר ללא הסכסוך. תהליך מדורג ואמון שנבנה לאט בקרב מעגלים חברתיים איפשר מעבר משיח של הכרעה צבאית לשיח של הסדרה. בהדרגה, המשא ומתן חדל להיות פס כחולשה והפך לאפשרות ריאלית ורצויה. כאשר ההנהגה הפוליטית אימצה גם היא תפיסה זו, כל רמות האוכלוסייה היו בשלות לשינוי והצדדים נענו בחיוב להצעת מתווך חיצוני לקידום תהליך משא ומתן.

גואטמלה

בשלות בעקבות ביטוי של עוצמה צבאית ונצחונות מרובים אך ללא יכולת להגיע לניצחון מוחלט.

לאחר עשרות שנים של אבדות ואלימות גבוהה, הממשלה והצבא השקיעו מאמצים ומשאבים רבים במאבק, והשיגו נצחונות חסרי תקדים, אך עדיין גרעין המאבק של המורדים וכוח לוחם פעיל המשיכו להתקיים. דווקא אז התגבשה ההבנה שלא יהיה ניתן להגיע לכדי ניצחון סופי ויש לחפש כלים אחרים. הכרה של מפקדי צבא במגבלות היכולת הצבאית, יחד עם מחיר כלכלי ותדמיתי בזירה הבינלאומית, לחץ מצד אליטות עסקיות - יצרו לחץ פנימי על יצירת שינוי ותפיסת המבוי הסתום התפשטה. איחוד פוליטי בצד המורדים ושינוי ממשלה אפשרו נתיב יציאה חדש והצעת חלופות בקרב הצדדים השונים.

מה משותף לכל המקרים?

תחושת מיצוי עמוקה	הבנה שהמשך הלחימה לא יוביל לעתיד טוב יותר	שינוי בשיח שמאפשר לדבר על אלטרנטיבות מבלי לאבד לגיטימציה	דגש חשוב: בשלות אינה זהה לווייתור. היא רגע שבו חברה מתחילה לשאול: האם הדרך הנוכחית באמת מובילה אותנו למקום שאנו רוצים להגיע אליה?
-------------------	---	--	--

ומה קורה אצלנו?

החברה הישראלית חיה כבר שנים בתוך מציאות של עימות מתמשך. השיח הציבורי טעון, כואב, ומקוטב. אך דווקא בתוך מציאות כזו, עולה שאלה עמוקה: איך אנחנו מדמיינים את העתיד? האם העתיד היחיד שאנו מסוגלים לראות הוא המשך המאבק? שיח פנים ישראלי בין הקבוצות השונות בחברה אודות מחירי המלחמה והאלטרנטיבות העומדות בפני ישראל הוא כיום רלבנטי מאי פעם.

*למעשה: זה חלק מרכזי בחזון של תמה ובפעילות של רשת המנהיגות! לגישתנו, זוהי הדרך ליצירת מוכנות עתידית בחברה

נקודות למחשבה

- מה התפיסה המרכזית כיום בחברה הישראלית בנוגע לעתיד הסכסוך? ובנוגע לאיזון הקיים בין לחימה בכלים צבאיים לשימוש בכלים נוספים כגון דיפלומטיה?
- כיצד ניתן לקחת בחשבון ערכים מוגנים של קבוצות שונות בחברה הישראלית אל מול המעבר המשורטט פה לדמיון עתיד אחר?
- מי השחקנים בחברה הישראלית שיש ביכולתם לשנות את המסגור של השיח על מצב הסכסוך ועתידו?
- האם התפיסה של "מבוי סתום כואב" רלוונטית בהקשר שלנו? איך זו יכולה להראות והלאמה? איזה שונות יש בין תפיסת קהילות שונות את המחירים הקיימים על מול התכונות של הכרעה?
- כיצד ניתן לייצר שיח חוצה זהויות — חילוני, דתי, ערבי, יהודי, מוסלמי — על עתיד אופטימי אפשרי?
- איזו "דרך יציאה" יכולה להראות לחברה בישראל כיום כנתיב אפשרי ליצירת מציאות אחרת?

